

КОНТРОЛЬ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАХІД ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

СУВОРОВА Римма Володимирівна - ад'юнкт докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.1

В статье рассматриваются вопросы, касающиеся оценки, значения и использования информации, полученной в результате осуществления контроля за совершением преступления. Уделяется внимание применению указанной информации в качестве доказательств по уголовному производству, а также возможности использования ее как ориентировочной. Выделена важность и значение проведения контроля за совершением преступления как для изобличения лица, совершившего преступление, так и для опровержения такой информации. Освещены основные проблемы ненадлежащего получения доказательств, в результате проведения контроля за совершением преступления.

Ключові слова: контроль за вчиненням злочину, оцінка доказів, використання інформації, допустимість, належність.

Реалізація прав, свобод та законних інтересів учасників процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК України) потребує значних зусиль усіх державних органів і, в першу чергу, тих, які уповноважені законом на виконання завдань кримінального провадження. Основним змістом кримінально-процесуальної діяльності є робота з доказами, а саме: їх збирання, перевірка, оцінка, прийняття рішення та його обґрунтування.

Існує чимало суперечностей щодо оцінки та використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, однак так чи інакше у разі на-

явності інформації, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні, а саме:

– події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

– винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

– вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

– обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення;

– характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

– обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [1]. Результати контролю за вчиненням злочину мають бути враховані та використані у кримінальному провадженні як докази, на тій же основі, що й докази, отримані в результаті проведення слідчих (розшукових) дій у гласному порядку. Саме це положення кримінального процесуального законодавства є одним із ключових моментів реалізації негласних слідчих (розшукових) дій та їх відмінності від оперативно-розшукових заходів, що проводяться до початку реєстрації кримінального провадження. З вищевказаного

слід зробити висновок, що при оцінці доказової інформації не можна надавати перевагу тим чи іншим доказам, зважаючи на те, чи отримана вона в гласному або негласному порядку. Така диференціація була б неправильною, більше того – протизаконною, адже нехтування нормами закону тягне за собою кримінальну відповідальність.

Прийняття законних та обґрунтованих процесуальних рішень можливе лише тоді, коли вони базуються на перевірених та правильно оцінених відомостях, отриманих відповідно до вимог кримінального процесуального закону. У зв'язку з цим додержання порядку збирання доказів під час контролю за вчиненням злочину має важливе значення для вирішення кримінального провадження. Слушним є тлумачення доказів, закріплене у ст. 84 КПК України, згідно з яким доказами визначено фактичні дані, отримані у передбаченому Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Властивості доказів – це їхні необхідні ознаки, відсутність яких не дає змогу використовувати їх як такі. Можна виділити наступні властивості доказів: належність; допустимість; достатність; достовірність [2, ст. 210].

Зазначені властивості викладені у ст. 85, ст. 86 КПК України, згідно з якими належними є докази, які прямо чи опосередковано підтверджують існування або відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Доказ, який отриманий в результаті контролю за вчиненням злочину, визнається допустимим у разі, якщо він проведений без порушень закону. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Принципово важливою є вимога, сформульована у ч. 3 ст. 62 Конституції України,

відповідно до якої обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях, особливо, що стосується контролю за вчиненням злочину, потрібно наголосити, що інформація має бути достовірною та перевіреною. На необхідність суворо дотримуватися цього положення Конституції України неодноразово звертав увагу Верховний Суд України, зокрема, у постановках Пленуму від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», від 30 травня 1997 року № 7 «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» [3], [4]. В останній постанові Пленум наголошує: якщо буде встановлено, що ті чи інші докази були одержані незаконним шляхом, суди повинні визнати їх недопустимими і не враховувати при обґрунтуванні обвинувального вироку.

Автор погоджується з думкою І.І. Котюка, який підкреслює, що доказування в кримінальному судочинстві не може бути зведене лише до збирання, перевірки та оцінки доказів, оскільки згідно з вимогами закону кожне рішення, що приймається у провадженні, має бути не тільки пізнане, а й вмотивоване та обґрунтоване наявними даними [5, с.158].

На практиці часто виникають проблеми, пов'язані зі збиранням і фіксацією доказів під час контролю за вчиненням злочину належними суб'єктами. Слідчі органи внутрішніх справ, використовуючи право, передбачене ст. 40 КПК України, доручають проведення контролю за вчиненням злочину оперативним підрозділам. При цьому зустрічаються непоодинокі випадки, коли обов'язок виконувати доручення слідчого покладають на працівників підрозділів, діяльність яких не є оперативною, що призводить до збирання доказів неналежними суб'єктами, після чого отримана в такий спосіб інформація як доказ ставиться під сумнів і на неї не може спиратися суддя при притягненні особи до кримінальної відповідальності. Таким чином, сили та засоби, що були залучені до виконання контролю за вчиненням злочину виявляються даремними. Слідчий повинен не

лише надати доручення для його виконання, а й контролювати проходження самої негласної слідчої (розшукової) дії з метою недопущення порушень з боку вказаних суб'єктів. Крім того, керівники органів та підрозділів внутрішніх справ мають сприяти якісному виконанню доручень слідчого про проведення контролю за вчиненням злочину, а також забезпечувати їх виконання належними суб'єктами.

Своєчасність проведення контролю за вчиненням злочину є також критерієм допустимості доказів, отриманих у результаті проведення контролю за вчиненням злочину. Так, його проведення до внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань або без внесення не допускається та є наслідком визнання цих доказів недопустимими. Такі заходи можуть мати оперативно-розшуковий характер і проводитись за правилами оперативно-розшукових заходів, у такому випадку інформація, отримана в результаті їх проведення, буде мати виключно орієнтуючий характер для подальшого проведення досудового розслідування [6, ст. 28, 29].

Закон не вимагає від сторони обвинувачення встановлення обставин, які виправдовують підозрюваного (обвинуваченого), але разом з тим прокурор, слідчий зобов'язані всебічно, повно та неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити ті обставини, що викривають, і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання (ч. 2 ст. 9 КПК). Саме з метою недопущення обвинувального ухилу в ході збиранні доказів КПК встановлює, що у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про

звільнення особи від кримінальної відповідальності [1].

Метою проведення контролю за вчиненням злочину та оцінки його результатів є не лише встановлення винуватості особи, а й з'ясування обставин, які можуть вказувати на непричетність особи до злочину, опрацювання більшої кількості версій по кримінальному провадженню.

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Протоколи контролю за вчиненням злочину, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Згідно з зазначеними нормами про результати контролю за вчиненням злочину також складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

Протоколи за результатами контролю за вчиненням злочину можуть додаватися до сфери кримінального процесуального доказування через таке процесуальне джерело як документ, адже вони спеціально створені з метою збереження інформації матеріальними об'єктами, які містять зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, тобто є джерелами доказів. Речі і документи, що є додатками до протоколів, можуть бути визнані джерелами доказів на підставі положень Кримінального процесуального законодавства [1].

Положення ст. 256 КПК України визначають, що особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. У разі використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів, відносно яких

проводилися такі дії. Показання осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, а також осіб, з приводу дій або контактів відносно яких проводилися такі дії, відповідно до положень ст. 95 КПК України можуть визнаватися.

Результати контролю за вчиненням злочину оформлюються протоколами з відповідними додатками. клопотання слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, ухвала слідчого судді про надання дозволу на її здійснення, протокол з додатками матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню[7]. Відповідно до норм чинного законодавства з метою використання у кримінальному провадженні відомостей, що становлять державну таємницю або обмеженого користування, застосовується процедура розсекречення. Порядок розсекречування визначається Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним наказом генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПС України та Міністерству юстиції України від 16 листопада 2012 року[8]. Після завершення негласних слідчих (розшукових) дій грифи секретності щодо їх проведення підлягають розсекреченню на підставі рішення прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Розсекречення цієї інформації відбувається з урахуванням обставин кримінального провадження та необхідності використання матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій як доказів у випадку, якщо витік зазначених відомостей не завдасть шкоди національній безпеці України. Якщо розсекречення матеріалів

негласних слідчих (розшукових) дій нецільне, і в разі наявності в них відомостей, що становлять державну таємницю, кримінальне провадження відбувається із дотриманням вимог режиму секретності і в порядку, передбаченому главою 40 КПК України[9, с. 112-113].

Результати контролю за вчиненням злочину можуть носити не лише зміст доказів, а мати характер орієнтовної інформації про кримінальному провадженню. Саме на них можна спиратися при подальшій побудові версій, плануванні слідчих (розшукових) дій, вони можуть бути підтвердженням необхідності проведення комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, а також спростувати інформацію, щодо особи злочинця, події злочину та інших обставин кримінального провадження. Отже, інформація, отримана в результаті контролю за вчиненням злочину, завжди є корисною, потрібно лише правильно її оцінити та вміти застосовувати, так як доказування полягає не тільки в збиранні, дослідженні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення істини по кожному кримінальному провадженню, але й у формулюванні на цій основі певних тез і наведенню аргументів для їх обґрунтування.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т., Т 1/ О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.;
2. Стоянов М.М. До питання визначення властивостей доказів у кримінальному процесі України / М.М. Стоянов // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – № 44. – С. 208 – 213;
3. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»: Пленуму Верховного суду України від 1 листопада 1996 року № 9;
4. «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина»: Пленум Верховного суду України від 30 травня 1997 року № 7;
5. Котюк І. І. Теоретичні аспекти кри-

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання, що стосуються оцінки, значення та використання інформації, отриманої внаслідок здійснення контролю за вчиненням злочину. Приділяється увага застосуванню вказаної інформації в якості доказів по кримінальному провадженню, а також можливості використання її як орієнтовної. Виділено важливість та значення проведення контролю за вчиненням злочину як для викриття особи, що вчинила злочин, так і для спростування такої інформації. Висвітлені основні проблеми неналежного отримання доказів, внаслідок проведення контролю за вчиненням злочину.

міналістичної ідентифікації / І.І. Котюк; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. –К., 2004. –207 с.;

6. Власова Г., Сафроняк Р. Допустимість і належність доказів за Кримінальним процесуальним кодексом України / Г. Власова, Р. Сафроняк // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1 – С. 26-32;

7. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, реєстр. номер Міністерства юстиції України від 17 серпня 2005 року № 902/11182: наказ служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440;

8. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Інструкція затверджена спільним наказом генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної податкової служби України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 14/1042/516/1199/936/1681/51;

9. Тарадойна С. Окремі аспекти проведення та використання результатів контролю за вчиненням злочину у кримінальному провадженні / С. Тарадойна // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України(Київ, 26 квітня 2013 року): збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції. – Національна академія прокуратури України. – К.: Алерта, 2013. – 168 с.